ВОЛОДИМИР РОСОВИЧ

Що таке УНІЯ

ВИДАВНИЦТВО „ВІЛЬНА УКРАЇНА“ 1946

ВОЛОДИМИР РОСОВИЧ

ЩО ТАКЕ УНІЯ

ВИДАВНИЦТВО „ВІЛЬНА УКРАЇНА“
Львів, 1936 р.

ПЕРШІ КРОКИ

Боротьба українського народу проти католицизму була боротьбою за його елементарні права, за право на життя, на хліб і на волю.

Вона почалася вже на початку XV століття, коли доля Західної Русі, отже і земель колищнього Галицько-Володимирського князівства, опинилася в руках польського короля Владислава Ягайла. Цей король, бувши великим князем литовським, заради свого честолюбства не тільки зрікся віри своїх прадідів, але й позбавив свою батьківщину незалежності, приєднавши її до Польщі на правах «меншого брата».

Коли цей ренегат дістав польську королівську корону і прийняв католицизм, настав страхітливий час для під'яремної Русі. Ягайло скасував старовинну православну єпіскопську кафедру в Галичі, а соборний храм в Перемишлі був перетворений на католицький костьол, при чому посіпаки короля не пощадили навіть трупів: з трун, що знаходились у храмі, вони викинули кістки українців...

Не краще поводився Владислав Ягайло і на своїй батьківщині, Литві. В одній із грамот він писав: «Я дав зарік і клятву закликати, залучити, навіть примусити до послуху римській церкві всіх литовців обох станів і всякого звання, хоч до якої б віри вони належали».

Коли два православні литовці, які займали високі посади, відмовилися зрадити свою віру, Ягайло віддав їх на муки і на смерть. На так званому Городельському сеймі, що відбувся в 1413 році, у православних було відібране право займати будь-які державні посади.

Але це був тільки початок тернистого шляху православних українців, білорусів і литовців, шляху, яким довелось їм іти протягом усього кількасотрічного панування шляхетсько-королівської Польщі на наших землях.

ВО ІМ'Я ІСУСА...

Католицизм, майже з самого початку свого існування, був — на відміну від православної церкви — воюючою церквою, церквою — державою, голова якої, папа римський, мав необмежену владу, вогнем і мечем намагаючись поступово підкорити собі всі народи світу.

Історія католицької церкви — це історія кривавих завойовницьких походів, насильств, грабунку. Папа і його ченці не гребували жодним засобом, якщо тільки він міг зміцнити їх владу та збільшити їх багатство. Вони охоче об'єднувалися із загарбницькими державами і допомагали їм завойовувати й поневолювати сусідні некатолицькі країни, зберігаючи за собою право спільного висмоктування крові уярмлених народів.

Папа та його ченці організовували всіляких пройдисвітів і шибайголов у спеціальні озброєні ордени. Один із таких орденів — орден хрестоносців — пролив море людської крові. Він винищив до останньої людини численний колись народ прусів, він цілі століття терзав безнастанними нападами наших братів — литовців. З ним довелося вести нещадну боротьбу також і нам, українцям, росіянам, білорусам та полякам. До речі, цей розбійницький чернечий католицький орден був батьком сучасної імперіалістичної Німеччини, держави, яка залила нашу країну і всю Європу ріками крові й сліз...

В той час, як хрестоносці змушували цілі народи під загрозою смерті приймати католицизм і, таким чином, присягати на вірність Риму, папа, його кардинали та єпіскопи потопали в пиятві і розпусті. Гроші в них на це були, вони пливли до Рима з усіх кінців Європи. Папські посли вешталися з країни в країну, збираючи скрізь податки для «Христового намісника», і горе було тому, хто насмілювався не платити їм цієї данини. Крім того, ченці і ксьондзи за великі гроші продавали по містах і селах так звані індульгенції, тобто грамоти, покупцям яких відпускалися всі гріхи і забезпечувалось... царство небесне. У них можна було також купити пера з крил архангела Гавриїла, щаблі з драбини, якою Йосиф уві сні піднімався до неба, а з проданих ними кусків дерева «з хреста Ісуса» можна було збудувати кілька великих міст...

Для зміцнення своєї влади і свого впливу католицька церква не цуралась ніяких засобів. Одним з таких засобів був кривавий терор, скерований проти всіх, хто не підкорявся папі і не згоджу-

вався з католицькими догмами. Проти цих непокірних папа організував так звану «святу інквізицію» своєрідне попівське гестапо. Ця страхітлива установа за час свого існування спалила живцем сотні тисяч людей, піддавши їх перед смертю жорстоким тортурам.

Хто з нас не знає про Варфоломіївську ніч, 25 серпня 1572 року, коли папські горлорізи вбили в Парижі кілька тисяч протестантів, вбили тільки за те, що вони не визнавали зверхності папи! Коли звістка про цю різанину дійшла до Рима, там на радощах влаштували святкову ілюмінацію «во славу римсько-католицької церкви».

Жертвою інквізиції полягло також немало вчених. Католицькі мракобіси особливо жорстоко переслідували тих, хто досліджував явища природи. Геніальний італійський математик і астроном Галілей розплатився за своє вчення про сонячну систему тюрмою й тортурами.

Т. Г. Шевченко в поемі «Іван Гус» оспівує трагічну долю цього великого чеського патріота і передової людини свого часу, замученої папськими бузувірами.

Намагаючись тероризувати підлеглі Риму народні маси, католицьке духівництво влаштовувало так звані процеси «відьом» і «дітей діявола». Коли нещасна жертва, не зважаючи на страхітливі катування, відмовлялася визнати себе винною в «стосунках із сатаною», її кидали у глибоку воду. Коли вона потопала, її... виправдовували, коли щасливо допливала до берега, її живцем спалювали, бо, мовляв, тільки діявол міг її врятувати від утоплення. Так лише у Франції, протягом кількох років було замучено близько 40 тисяч ні в чому невинних жінок...

Але найбільш жорстоким загоном воюючого католицизму був орден єзуїтів, заснований у 1540 році іспанцем Ігнатієм Лойолою. Основним лозунгом цих кровожерних лицемірів було: «Мета виправдовує засоби», тобто всі засоби були добрі, якщо вони приводили до зміцнення панування католицької церкви та збільшення багатств її служителів.

Вже через 29 років після заснування цього чорного ордена до Польщі прибули перші єзуїти, викликані польським королем для хрестового походу проти православних.

З того часу для нашого народу починається криваве лихоліття, з якого й народилася так звана унія.

ПЛАНИ І ДІЙСНІСТЬ

Дехто міг би подумати: навіщо було єзуїтам їхати з далекої Іспанії та Італії до України і Литви і працювати там заради інтересів польських магнатів? «Де Рим, а де Крим»?

Ба, в тому то й справа, що в цьому випадку інтереси папського Рима і шляхетської Варшави були спільні. Варшаві йшлося про те, щоб відірванням народів Західної Русі і Литви від православної віри та їх окатоличенням цілком відірвати ці народи від Москви, цієї найсильнішої опори і захисту православ'я і православних народів, бо тільки таким чином Варшава могла розраховувати на те, що їй вдасться назавжди уярмити українців, білорусів і литовців.

Папському Риму окатоличення цих народів не тільки створило б джерела нових прибутків, не тільки зміцнило б його політичні позиції, але й дало б можливість здійснити вже давно плекані мрії: розпочати великий хрестовий похід проти могутньої в той час турецької імперії та здобути її незліченні скарби.

Перша думка про унію, тобто про притягнення православних під скипетр папи римського, виникла в єзуїтів під час панування польського короля Зігмунта III, відомого своїм католицьким фанатизмом. Правда, були і раніше спроби приєднати православних до римської церкви. Але всі ті спроби були невдалі. У XVI столітті багато народів Європи збунтувалось проти папи, в наслідок чого виникла так звана реформація, тобто релігійний рух, ворожий папі та його церкві. Протягом короткого часу цей рух охопив Німеччину, Францію, Швейцарію. Народи один по одному залишали католицизм, не зважаючи на скажений єзуїтський терор.

Перша спроба була зроблена єзуїтами в Москві. Папський посол — єзуїт Антоній Поссевін довгий час намовляв царя Івана Грізного об'єднати православну церкву з римською, посилаючись на флорентійську унію. Цар відповів єзуїтові:

«Знаємо ми про ту унію і про той собор несправедливий, що його відкинули і греки і наші предки. А хоч би й були якісь греки, що прийняли колись ту унію, то ми віримо Христу і Євангелію, а не тим грекам. Знаємо ми й те, що були в Римі й папи — єпіскопи правовірні, благочестиві і навіть святі; тих ми й поважаємо. Але згодом, папи із своєю римською церквою відпали від єдиної православної вселенської церкви, почали гнути кирпу і сваволити, запровадили різні свої нові вчення, противні вірі православній.

Цих пап ми не визнаємо справжніми намісниками святого апостола Петра, владі їх не підкоряємось».

Поссевіну хоч-не-хоч довелось повернутися з порожніми руками. На нараді єзуїтів у Вільні він заявив: «Нема чого й думати теперь про унію в Східній Європі, або Московській Русі. Там цар і народ однієї віри. Надійніша ця унія в Західній Русі, що підлягає польському королю, який сам належить до римсько-католицької церкви. Тим то його владою можна скористатися з цією метою; треба ще вплинути на руських князів і попів, щоб їх намовити до унії».

НАРОД НА ХРЕСТІ

Православне населення загарбаної польськими королями Західної Русі знало, яка небезпека загрожує йому. Воно усвідомлювало, що унія, — це міст до латинства, а потім і до цілковитого спольщення.

Захист православної віри і руської народності взяли на себе так звані братства,тобто організації православного міщанства, які виникли по наших містах ще в XVI столітті.

Особливо великі заслуги в боротьбі українського народу за право на життя мало Львівське братство. Галичина значно раніше, ніж інші українські землі, потрапила під панування Польщі, і гніт тут був жорстокіший, ніж в інших районах України. Галицька православна єпископська кафедра була скасована вже в першій половині XV століття. Православним духівництвом завідували світські особи — польські чиновники. Православних священиків призначав львівський магістрат, який складався виключно з католиків-німців, які проявили себе найзапеклішими ворогами православ'я і православних.

Вони заборонили православним священикам ходити по місту до хворих з дарами і ховати покійників в церковному уборі із дзвоненням.

Православні не мали права свідчити перед судом, їм було заборонено займатись ремісництвом і купецтвом, для них було навіть створене в місті невеличке гетто, з суворою забороною проживання в іншій частині Львова.

Та не зважаючи на всі ці утиски, львівські українці не здавалися. Ставропігійське братство давало мужню відсіч намаганням магістрату окатоличити православне населення, хоч братчикам доводилось терпіти за це всілякі знущання.

Нарешті, Львівському братству за великі гроші, витрачені на хабарі для короля та його двірських вдалося дістати дозвіл на відновлення у Львові православної епархії, і в 1539 році архімандрит Макарій Тучапський був посвячений на єпіскопа львівського.

Та тимчасом над православними почали збиратися нові хмари.

ЯК ВОНИ ГОТУВАЛИ УНІЮ

У 1569 році шляхта вирішила скасувати й ті нечисленні вольності, які ще мали поневолені нею народи. Король скликав у Любліні з'їзд представників польських, литовських і руських земель. Польські шляхтичі, яких на з'їзді була переважна більшість, запропонували політичну унію, тобто цілковите злиття Литви, Білорусії та України з Польщею.

Представники православних народів нізащо не хотіли на це погодитися, і незабаром значна частина їх залишила Люблін. Однак польська шляхта, на чолі з королем, вирішила будьщо провести унію. Побачивши, що останні представники східних земель виїжджають додому, вона втяла таку штуку: своїми власними голосами почала приєднувати до Польщі одну руську область по одній. Спочатку було «приєднане» таким способом Підляшшя, далі Волинь, за нею Поділля, а там прийшла черга й до Києва.

Політична унія була завершена. Тепер можна було приступати до релігійної унії ...

Готували її довго і старанно. За давно вже випробуваними методами, почали з посилення терору проти православного населення та його духівництва. Досить було, щоб православний митрополит і єпіскоп подали королю скаргу на кривди, заподіяні їх пастві, щоб шляхта відповіла на цю скаргу такими знущаннями, що їх до того часу православній церкві та її вірним не доводилося ще переживати. Луцького єпіскопа Терлецького, наприклад, панські гайдуки на сам Великдень зачинили на декілька днів у церкві. В притворі церкви, з наказу старости, гайдуки влаштували танці з музикою і п'яні розважались, стріляючи в храм з мушкетів.

Приблизно в той же час королівські війська вдерлися в село князя Костянтина Острожського Крупне, вибили церковні двері, пограбували вівтар і потоптали ногами тіло Христове.

Ці утиски насамперед мали на меті налякати служителів православної церкви і примусити хоч би частину з них зійти на шлях запроданства, на шлях унії. Охочим зректися віри свого народу

король обіцяв усякі блага, обдурював їх надією, що після прийняття ними унії, він дасть їм право засідати разом з польськими єпископами в сенаті Речі Посполитої.

ПЕРШІ ЗРАДНИКИ

Єпіскопом, що перший запродав свою віру і свій народ, був той же Кирило Терлецький, який ладен був забути заподіяні йому образи, щоб тільки домогтися почестей і багатства. Його побратимом по зраді став єпіскоп Іпатій Потій, що походив з багатого поміщицького роду. Погрозами й обіцянками ці прислужники єзуїтів і шляхти спонукали також ряд інших єпіскопів піти їхніми слідами. Врешті-решт, їм вдалося спокусити й самого митрополита Михайла Рагозу.

Робилося все це тихцем, крадькома, щоб, чого доброго, вірні не дізналися про зраду єпіскопів. У 1595 році король відрядив Терлецького і Потія до Рима, де папа Кліментій VIII прийняв їх дуже урочисто. На радощах, папа сказав їм навіть:

«Я не хочу панувати над вами, хочу нести на собі тяготи ваші»...

Терлецький і Потій прилюдно зреклися православної віри і прийняли всі догми римсько-католицької церкви. Кайданів вони не приймали, — ці кайдани були виготовлені Римом і Краковом не для них, а для їх народу...

Та цей народ ще не сказав свого слова.

ГОЛОС НАРОДУ

Перший заговорив князь Костянтин Острожський. Після повернення зрадників з Рима, коли справа стала вже ясною, він звернувся до православних Литви й Західної Русі з такою відозвою:

«З молодості моеї я вихований моїми славетними благочестивими батьками в правдивій вірі, в якій з божою допомогою й досі перебуваю і сподіваюся непохитно перебувати до кінця життя. Я навчений і переконаний благодаттю божою, що крім единої правдивої віри, заведеної в Єрусалимі, нема іншої правдивої віри. Але в нинішні часи, зломудрими витівками вселукавого диявола, найголовніші начальники нашої правдивої віри, спокусившись славою світа сього і затьмарившись пітьмою ласунства, наші гадані пастирі, митрополит з єпіскопами перетворилися на вовків

та, зрікшись єдиної правдивої віри й святої Східної церкви, відступили від наших вселенських пастирів та учителів, і приклавшись до західних, приховуючи лише в собі внутрішнього вовка шкірою свого лицемірства наче смухом, вони таємно домовились між собою окаянні, як христопродавець Юда з юдеями, відірвати благочестивих християн тутешньої області без їх відома і потягти з собою на загибель, як і найбільше сокровенні писання їх об'являть... Що може бути більш безсоромним та беззаконним? Шість чи сім поганих чоловік по злодійському домовились між собою і, залишивши пастирів своїх святійших патріархів, якими були поставлені, насмілюються самовільно, по власній волі, відірвати всіх нас, правовірних, наче безсловесних, від істини і кинути нас усіх у згубу. Яка нам може бути від них користь? Замість того, щоб бути світлом світу, вони стали тьмою і соблазном для всіх...»

Протестувало проти зрадницьких витівок Терлецького і Потія також православне священство. В листі до новогрудського воєводи духівництво Вільни писало:

«Ми — все православне віленське духівництво протестували перед Богом і всім християнським народом, як у книгах наших духовних, так і у всіх світських урядах, що ми про таке відступлення від наших святійших патріархів не мислили і не знали, і на те не давали своєї згоди, і зобов'язуємось непохитно стояти при всьому благочесті святої Східної соборної церкви».

Та всі ці голоси протесту були голосами «вопіющих у пустині». Король та його шляхта й не думали відмовлятися від здійснення своїх планів. Справа унії була вирішена. Залишилося тільки оформити її офіційно на спеціально з цією метою скликаному соборі.

БРЕСТ

Цей собор був скликаний митрополитом Рагозою 6 жовтня 1596 року. Заходами православних, у Брест прибули уповноважені від двох найстарших патріархів: від константинопольського — Никифор та від олександрійського — Кирило. Вони, разом з іншими православними священиками, вирішили зібратись в якій небудь церкві і там чекати від митрополита запрошення на собор.

Проте, всі церкви з наказу Потія були зачинені. Як виявилося згодом, зачинені були також двері в приміщення, де відбувався собор, бо уніатські верховоди воліли засідати в своєму невеличкому гурті, в якому, до речі, були три латинських єпіскопи, чотири єзуїти і три королівських комісари...

Чотири дні тривав цей собор нечестивих і, нарешті, королівським комісарам увірвався терпець: вони наказали Рагозі, Терлецькому і Потію кінчати справу. Її закінчили в латинському польському костьолі, де відступники ще раз поклялися вірно служити папі та його церкві.

Православні відповіли на цю обурливу комедію заявою, яку підписали всі прибулі на собор священики і миряни.

«Ми даємо, — говорилося в цій заяві, — зарік віри, совісті й честі, за себе і за наших нащадків, не слухати тих, засуджених соборним (православним) вироком, митрополита і владик, не підпорядковуватись їм, не допускати їх до влади над нами, навпаки, по змозі протиставитись їх окресленням, діям і розпорядженням і стояти твердо в нашій святій вірі та при правдивих пастирях нашої святої церкви, особливо при наших патріархах, дбайливо зберігаючи гарантований законами загальний спокій і супротивлячись усім утискам, насильствам і новизнам, що ними стали порушувати цілість і свободу нашого богослуження, яке правимо за старовинним звичаєм...»

Розуміється, ці протести нічого не змінили і не могли змінити, бо на боці відступників-уніатів стояло польське королівство з усією своєю силою. Унія була спечена, православні фактично опинились поза законом.

ТЕРОР

Чи не першою жертвою Брестського собору став патріарший посол Никифор, якому шляхта і єзуїти не могли забути його стійкості в обороні православної церкви. Його було поставлено перед судом і засуджено, нібито, за те, що він був... турецьким шпигуном.

Не зважаючи на протести всього православного світу, нещасного Никифора вивезли в Мальборг, де його в тюрмі й замучили. Коли про це розійшлася звістка, ренегат Потій заявив на радощах: «Никифор у Мальборгу здох!»...

Папа і король взялися перетворювати православні церкви і монастирі на уніатські. Королівські чиновники, протягом короткого часу лише в Білорусії, закрили 12 православних манастирів. Монахів було вигнано, а манастирське майно разом з церквами було передано уніатським підлабузникам.

Були також спроби захопити й Києво-Печерську лавру та інші

київські манастирі. Але київське православне духівництво мужньо відстояло свої церкви. Вони відповіли королівському посіпаці:

«Знаємо, чого ти приїхав та які листи маєш від короля; тих листів і чути і бачити не хочемо, і монастир наш будемо міцно охороняти. Король нічого не має до нас, і ми не мусимо його слухати, бо він порушує наші права і вольності».

Тільки Софійський собор вдалося захопити уніатам, та й те не на довго.

Православних священиків насильно стригли, били і катували. Найбільше знущався з них зрадник Іпатій Потій. Літописці тих часів розповідають про випадок дикого насильства, що його вчинив Потій над священиком церкви св. Василія у Володимирі-Волинському Мартином. За те, що той не переставав правити літургію по православному, слуги Потія вдерлися до церкви, коли Мартин правив утреню і потягли його до свого пана. Той вдарив його власноручно по обличчю, а потім, наказавши відвести священика назад до церкви, відібрав йому публично чашу, наказав зняти з нього священичий убір і ножицями остриг йому волосся.

Інший уніатський єпіскоп, відомий нам Кирило Терлецький, вчинив ще жорстокішу розправу над вірним православ'ю священиком Стефаном, з Луцька. Коли той повертався додому, посіпаки Терлецького схопили нещасного і спустили під лід у ріку Стир.

Всі ці і подібні до них бешкети чинилися цілком безкарно. Королівські суди, як правило, відхиляли всі скарги православних...

ГОЛОС ІВАНА ВИШЕНСЬКОГО

В цей час в українському народі здобув собі славу наш земляк галичанин Іван Вишенський, чернець-пустельник з Афонської гори, про якого таку натхнену поему написав Іван Франко.

На далекій чужині Вишенський не забував про свій народ, він вболівав над його долею і кров'ю серця писав на Україну послання, в яких закликав народ з безмежною відданістю боронити свою народність і віру від зазіхань шляхти, єзуїтів та уніатських запроданців.

В одному з цих посланнів Іван Вишенський писав: «...Де ж між язичниками бачено такі плоди нечистивості, як нині в землі польській? Не скорбіть: Господь з Вами; майте віру і надію на Нього непохитну, на панів же ваших руського роду, на синів людських, не сподівайтесь: в них нема спасіння, вони відступники від Бога до еретичної приваби... Хай будуть прокляті владики, архімандрити, ігумени, що манастирі спустошили і фільварки собі з місць свя-

тих поробили, із слугами своїми та приятелями скотське життя в них ведуть, гроші збирають і на прибутки, призначені для богомільців христових, дочкам своїм посаг готують, синів одягають, дружин прикрашають, слуг помножують, приятелів збагачують, карети споруджують... Владики безбожні замість правила, книжного читання і науки в законі Господньому, день і ніч над статутами сидять і брехнею весь свій вік займаються...»

Послання патріота Вишенського доходили в найдальші закутки землі руської і скрізь будили волю до опору розбещеним посіпакам короля і папи.

УНІАТСЬКИЙ «СВЯТИЙ»

Верховоди унії довгий час билися над тим кого б це з уніатських діячів зробити святим. Завдання, яке вони поставили перед собою, було дуже важке, бо й справді — як же прославляти ренегата, що зрікся свого народу і своєї церкви та пішов служити чужим богам і чужим — ворожим рідному народові — панам?. З такого «святого» стільки хісна, що з цапа молока, або, як каже про таких «святих» народ: «святий та божий, а псиною з душі тхне»...

Нарешті, вони знайшли його, як і треба було сподіватися, — серед найлютіших ворогів руського, отже й українського народу. Цим щасливим обранцем став Йосафат Кунцевич, народжений в 1580 році у Володимирі-Волинському.

Ще бувши уніатським єпіскопом у Вільні, Кунцевич здобув собі сумну славу відданого слуги єзуїтів і шляхти. У 1618 році його було призначено єпіскопом полоцьким. З того часу прокльони православних сипалися градом на його голову.

Сповнений ненависті до свого народу і бажаючи припасти до вподоби своїм римським і варшавським повелителям, Кунцевич дедалі більше скаженів. Він заковував православних священиків у кайдани, кидав у льохи, а церкви закривав або перетворював на уніатські святині.

Ось що писали про діла Кунцевича його сучасники:

«...Діло страшне, неймовірне, варварське, люте: минулого року, в тому ж білоруському місті Полоцьку, той же апостат-єпіскоп, щоб ще більше дошкулити громадянам, навмисне наказав викопати з землі християнські тіла, недавно поховані в церковній огорожі, і викинути з могил на з'їдень псам, наче якесь падло...»

Кунцевич не задовольнявся закриттям православних храмів; він найсуворіше забороняв православним священикам правити літургію навіть у халабудах за містом, а тих, хто не підкорявся його наказам і заборонам, жорстоко карав.

Зрозуміло, що білоруси всією душею зненавиділи цього лютого уніатського ката. Ще в 1618 році, коли Кунцевич вирішив «ощасливити» своїми відвідинами місто Могилів, все населення вийшло йому назустріч, вітаючи осатанілого апостата криками та прокльонами й радило йому завчасно повернути голоблю. Кунцевич так і не доїхав до міста і був змушений мерщій податися назад.

Він жорстоко помстився на жителях Могилева. На скаргу Кунцевича до короля, той відповів численними смертними вироками, і не одна білоруська голова покотилася тоді від удару катівської сокири. Жадоба крові в Кунцевича була заспокоєна...

Ця холопська, лакейська запопадливість ревного уніата вже набридла й деяким польським магнатам, які боялися, що дикі знущання Кунцевича з православних піднімуть таку хвилю народного гніву, що вона затопить усю польську державу.

Канцлер Лев Сапєга неодноразово звертався до Кунцевича з листами, в яких він застерігав його щодо наслідків його політики. В одному з листів до уніатського митрополита Рутського, Лев Сапєга дає таку характеристику майбутньому уніатському «святому»:

«Не один я, але й інші гостро засуджують те, що ксьондз-владика полоцький занадто жорстоко почав поводитися в справах віри, і дуже набрид і остогид народові як у Полоцьку, так і скрізь. Давно я застерігав його, просив та умовляв, щоб він не діяв так жорстоко; та він, маючи свої міркування. більш уперті, ніж розсудливі, не хотів слухати наших порад. Дай Боже, щоб наслідки його лютих вчинків не пошкодили Речі Посполитій... Будь ласка, ваша милість, тримайте його на припоні».

Кунцевич намагався виправдати себе перед ясновельможним канцлером. Відповідь Сапєги на його лист сповнена безмежного презирства до гайдука в єпіскопській рясі:

«Не хотів би я, — пише канцлер 12 березня 1622 року з Варшави, — вступати з вашим преосвященством в листування і суперечки; але бачучи впертість, з якою ви відстоюєте свої гадки, не зважаючи ні на які умовлювання, змушений відповідати, всупереч моєму бажанню, на нерозсудливого вашого листа. Признаюсь, що і я сам заходився коло унії... (ще б пак!... В. Р.), але мені ніколи й на думку не приходило те, що ви будете притягати

до неї такими насильними засобами... Хіба вам невідоме ремство обуреного народу і виявлене ним бажання краще прийняти турецьке підданство, ніж терпіти такі утиски своєї віри й благочестя? Керуючись не стільки любов'ю до ближнього, скільки суєтою й особистими користями, ви зловживанням своєю владою, своїми вчинками... запалили ті небезпечні іскри, які всім нам погрожують згубною й нищівною пожежою... Якщо, борони Боже, вітчизна наша потрясеться (ви своєю суворістю промощуєте до цього шлях), що тоді буде з вашою унією?»...

Здається, краще схарактеризувати унію, ніж це зробив Сапега, було б важко. Цими словами він явно-славно визнавав, що унія трималася тільки на шаблях її матері — польської шляхти.

Проте честолюбний лакей не вгамовувався. Наприкінці жовтня 1623 року Кунцевич наказав своїм слугам схопити вітебського православного священика Іллю і запроторити його в тюрму. Це була остання крапля гіркоти, яка переповнила чашу терпіння білорусів. Вітебщани вдерлися до будинку, в якому жив Кунцевич, вбили цього ката і, прив'язавши до його шиї камінь, кинули труп у хвилі ріки Двини.

За цю справедливу розправу з уніатським виродком жителів Витебська спіткала люта кара.

Дізнавшись про смерть свого єпіскопа, римський папа Урбан VIII закликав польського короля до кривавої помсти на православних. Він писав королю:

«Хай буде проклятий той, хто стримає свій меч від крові православних!»...

Король охоче виконав волю папи. Дев'ятнадцять вітебщан було покарано на смерть, сто чоловік, що втекли, було заочно засуджено до страти, а майно їх конфісковане. Місто позбавили всіх прав, ратушу зруйнували, православних поставили поза законом.

Єзуїти та їх уніатські прихвостні всіляко намагалися реабілітувати Йосафата Кунцевича. Вони розповідали про «чудеса», які, нібито, сталися після його смерті, та не могли вигадати нічого кращого, як те, що одна шляхтянка з міста Ушач, в якої по дорозі загинув кінь, воскресила цього коня молитвою до... Кунцевича. Та марні були всі намагання. Кунцевич залишився в пам'яті білорусів і українців, як один з найлютіших катів свого народу.

І такого ката папа Пій IX, на просьбу шляхти, оголосив «святим» — за «апостольські труди на користь унії»...

ШЛЯХ МУЧЕНИЦТВА НАРОДУ

Про тодішнє становище православних у шляхетській католицькій державі аж надто переконливо свідчить меморіал представників православного населення, з яким вони звернулись до польського сейму:

«У нас ще в 1596 році, зараз же після Брестського собору (автори мали на думці собор православних, що відбувся одночасно з уніатським. В. Р.), який скинув усіх владик-відступників, що прийняли унію, було відібрано архієрейські кафедри і маєтки і, не зважаючи на всі наші просьби протягом багатьох років, на неодноразові ухвали сеймів і обіцянки короля повернути нам забране, вони досі залишилися за уніатами... Потім почалися нестерпні утиски нашої совісті і порушення наших прав. У нас було відібрано чимало манастирів і церков, деякі з них і досі запечатані, і нам не дозволялось молитись богові навіть у халабудах. Тих з нас, хто служив у ратуші, виганяли з ратуш і позбавляли права бути їх членами, виганяли з ремісничих цехів і позбавляли права займатися торгівлею, а в королівських містах нам заборонено навіть мати садибу».

«В Києві церква св. Софії та інші спустошені, — читаємо далі в меморіалі, — так само, як і Видубецький манастир, знаходиться у володінні уніатів. У Луцьку церкви повернені на коршми. В Холмі, Львові та інших місцевостях заборонено ходити відкрито із святими тайнами до хворих і провожати тіла вмерлих християн до могили. У Вільні церкви перетворено на коршми, кухні, готелі; православних вигнали з магістрату і цехів, і людей невинних кували в кайдани, садовили в підземні тюрми ратуші; якщо хтось записував по духовному заповіту щонебудь на церкву, заборонено було приймати; на шляхетських грунтах, на підставі королівської грамоти, не дозволяли будувати кам'яну церкву; наказами з надвірних судів та іншими позвами людям невинним чинили всілякі турботи і робили їм утиски та кривди різними іншими способами».

«В Мінську церковну площу віддали під татарську мечеть. В Полоцьку змушували до унії кайданами, а інших вигнали з міста. В Турові насильно відібрали церкви з їх майном, і православного владику вигнали з міста. В Пінську священиків неуніатів забивали в бочки й мучили. В Орші, Могилеві, Мстиславі та в різних інших містах церкви запечатували і не дозволяли молитися богові навіть у курінях. У Ковні церзву пограбували і церковні землі відібрали. Монастирі Трокський, Лавринівський, Грод-

нянський та інші — вкрай спустошені. В Бельську оголошено такий декрет: якщо хто небудь з міщан не піде за процесією з церкви до костьолу, буде покараний на смерть. У Мятзелі люди грецької віри були насильно змушені до унії тамтешнім старостою і засуджені, подібно як аріани, до вигнання з міста...»

На доповнення цієї страхітливої картини згадаємо ще про події, що відбулися в Луцьку в 1634 році. Коли римсько-католицька процесія проходила повз Крестовоздвиженський манастир Луцького православного братства, юрба, очолювана десятком єзуїтів, вдерлася до церкви із зброєю в руках, поломала і потоптала все, що в ній було, а потім кинулася на монастир, б'ючи і калічати хлопців-учнів, монахів і старих немічних людей з притулку.

Католицькі бузувіри розбили скрині з грішми та цінностями і розікрали все, що в них було.

Влаштований незабаром єзуїтами погром перекинувся на вулиці міста. Католики і уніати били й шмагали різками надибаних українців і при цьому, з благословення ксьондза Ласького, замордували під вікнами його кватири жителя Луцька Івана Лозинського.

Скарги переслідуваних православних, з якими вони зверталися до королівських судів, не тільки залишалися без відповіді, але й погіршували їх становище, і часто той, хто підписував таку скаргу тим самим підписував собі смертний вирок...

Яскравий приклад шляхетсько-єзуїтської сваволі дає нам трагічна доля вірного сина православної церкви, намісника Куп'ятицького манастиря, Афанасія Филиповича.

Після того, як уніатський архімандрит із своїми слугами побив і пограбував ченців Филиповича, той поїхав із скаргою до Кракова.

Але тільки-но Афанасій встиг повернутися з Кракова додому, як його було заарештовано й вивезено до Варшави, де він понад рік промучився в тюрмі. Після звільнення, Филипович поїхав у Брест, проте тут його знову кинули в казмат і пекли вогнем, вимагаючи, щоб він пристав до унії.

Але відданість Филиповича своїй вірі і своему народові була сильніша, ніж любов до життя. Монах-патріот зазнав мученицької смерті, але не зрадив своєї батьківщини.

Перед смертю Филипович сказав:

«Звичайно, відступники від святої віри, пихаті ложною мудрістю, ще довгий час переслідуватимуть ісповідників істини небесної, та прийде час, коли в Бресті і в усій країні процвіте

православ'я і слава його не затьмариться і підступи апостатів залишаться безсилими».

Це були пророчі слова.

НАСТАВ ЧАС

Одним з найвидатніших захисників руської православної віри був архімандрит Києво-Печерської лаври Петро Могила, обраний згодом митрополитом. Ставши опікуном київського братства, Могила заснував при ньому вищу школу, названу згодом за його ім'ям «Могилянською академією». Ця перша на Україні академія не тільки давала молоді знання, але й була сильною кріпостю православ'я, об'єднуючи навколо себе кращих на той час борців за волю уярмленого народу.

Шляхта і єзуїти не раз зазіхали на київське братство та його школу. Та руки їх були закороткі, бо братство мало опікуна, який у майбутньому відіграв вирішальну роль у боротьбі українського народу проти іноземного гніту.

Цим опікуном було українське козацтво — Запорізька Січ.

Ще на початку XVII століття, коли королівські комісари намагалися захопити для уніатів Києво-Печерську Лавру, грізний голос козацтва дав киевлянам змогу відстояти свою святиню.

Коли уніати хотіли примусити православних священиків Києва правити молебні за здоров'я папи і в разі непослуху загрожували карами, кияни звернулися по допомогу до Запорізької Січі.

В ті роки гетьманом Січі був палкий оборонець православної віри Петро Конашевич-Сагайдачний. Дізнавшись про нахабні вимоги прибічника уніатського єпіскопа Потія, Сагайдачний писав Київському воєводі від імені всього запорізького війська:

«Ми не дозволимо тому розстризі і беззаконникові чинити насильство нашим духовним у Києві, хочемо обороняти їх всіляко; всі ми за нашу церкву; за нашу віру Східну православну ми готові й голови свої покласти; говоримо це перед богом і перед Вашою милостю пане. А про того беззаконника ми вже поклали, що хоч де б його надибали, так уб'ємо, наче собаку».

У 1620 році, по дорозі з Москви, прибув до Києва константинопольський патріарх Феофан. Гетьман Сагайдачний вислав назустріч йому козаків, які й супроводили його до самої столиці, щоб охоронити його від шляхетських посіпак.

В Києві, біля будинку, в якому зупинився Феофан, козаки тримали варту. Про це говорить хроніка: «аки пчели матицю свою, тако святійшого отца і пастиря словесныя овцы его стражаху от волков противных».

Після того, як патріарх Феофан таємно поставив православних єпіскопів на захоплені уніатами церкви, козаки охороняли гостя під час його подорожі до Константинополя. Зворушливе прощання козаків з патріархом відбулося в прикордонному волоському місті Буш. Феофан закликав Сагайдачного і все військо запорізьке й надалі боронити православну віру та умовляв їх не брати більше гріха на душу походами проти єдиновірної братньої Москви.

Шляхта та єзуїти сподівалися, що після смерті Сагайдачного козацтво перестане бути опорою православної церкви. Та вони жорстоко помилилися.

Через короткий час після того, як Сагайдачний попрощався із світом, козацький ватажок Павлюк закликав запорожців підняти повстання проти шляхетсько-єзуїтського гніту. В його відозві читаємо:

«Дійшла до мене певна звістка, що вороги нашого християнського народу руського і нашої старовинної грецької віри — ляхи задумавши лихо і забувши страх божий, ідуть на Україну і за Дніпро та хочуть, як військо його королівської величності, так і підданих королівських, княжих і панських звести нівець, пролити кров християнську, вчинити наругу над дружинами й дітьми нашими та цілком нас поневолити; тим то іменем моїм та іменем всього війська запорізького наказуємо вам і умовляємо вас, щоб ви всі однозгідно, від малого до великого, хто тільки називає себе товаришем і зберігає святу благочестиву правдиву віру, кинули всі свої заняття і, не гаючись, зібратися до мене».

На жаль козацьке повстання на цей раз не вдалося. Верховоди шляхетського війська Конецпольський, Потоцький і зрадник Ярема Вишневецький вміло скористувалися незгодами між окремими козацькими ватажками.

За допомогою запроданця Адама Кисіля вони підступно захопили Павлюка та інших керівників повстання і після довгих знущань покарали їх лютою смертю: відрубали голови і настромили їх на палі.

З благословення єзуїтів та їх уніатських підсобників, шляхта накинулася на нещасну Україну, намагаючись втопити її в крові синів та дочок її. Шляхетські звірства не знали меж. Се-

лян, козаків, православних священиків, королівські посіпаки били до нестями, терзали живцем, а потім вішали, або настромляли на палі. Православні церкви ворог безчестив, перетворюючи їх на корчми і хліви.

Тепер, як і в минулому, православна церква поділяла гірку долю свого народу...

Значна частина українських селян тікає на лівобережну Україну і у володіння царя Московського, де знаходить підтримку й допомогу. Проте, українське козацтво не здається. Воно й далі веде жорстоку, нерівну боротьбу із шляхтою та її мерзенними уніатськими прихвоснями. Воно, як і ввесь український народ, вірить, що настане час справедливої помсти, що проб'є ще для розп'ятого народу година визволення.

І ця година пробила.

ЗА УКРАЇНУ ТА ЗА ЇЇ ВІРУ

Богдан Хмельницький, сотник Чигиринського полку, неодноразово брав участь у козацьких повстаннях і вже тоді відзначався своєю хоробрістю і відданістю рідній Україні.

Хмельницький все життя ділив долю й недолю свого народу. Довелося йому пережити й одну з незлічених особистих трагедій, що їх переживали уярмлені шляхтою українці. Чигиринський польський староста Чаплинський напав зненацька на хутір Хмельницького, забрав його дружину, а наймолодшого сина замучив.

Коли нещасний батько звернувся із скаргою до суду, суд посадив у тюрму не Чаплинського, а Хмельницького, а найстаршого Богданового сина було публічно відшмагано на Чигиринському ринкові.

Звільнившись з тюрми, Хмельницький спробував ще шукати справедливості у Варшаві. Але король відмовився допомогти йому.

І Хмельницький зрозумів: тільки гостра козацька шабля, тільки повсталий, озброєний народ покладе край віковічній кривді України.

Повернувшись на рідну землю, Хмельницький закликав народ на збройну боротьбу з шляхетськими гнобителями. Він говорив:

Невже ж і далі терпітимем? Невже залишимо в лихій годині братів наших руських, православних? Проїжджаючи по

Україні, скрізь я бачив страшні утиски, тиранство; нещасний народ благає допомогти йому; всі готові взятись за зброю; всі обіцяють стати з нами за одно».

Він звернувся з палким закликом також і до українського духівництва:

«Хай буде вам відомо, що я вирішив мститись на панах-ляхах війною не за свою лише кривду, але за потоптання віри української і за наругу над народом українським. Я безсилий, та ви, брати, мені допоможіть!..»

Священики відповіли йому:

«Кожночасно благаємо бога, щоб він послав когонебудь для визволення нас від лиха. Приймай зброю, станемо з тобою: підніметься земля руська, як ніколи ще не піднімалася!»

Ця діяльність Хмельницького не могла, звичайно, припасти до вподоби шляхті. Польський гетьман Потоцький наказав своїм жовнірам заарештувати бунтаря. Та Хмельницький був уже у Січі, під опікою війська запорізького, і там сіяв святе слово правди:

«Поругана свята наша віра; у чесних єпископів і ченців відібрано хліб насущний; над священиками глумляться; уніати стоять з ножем над шиєю: єзуїти з безчестям переслідують нашу віру батьківську. З просьб наших сейм глузує, відповідаючи нам поносним презирством до імені схізматиків (так називали католики православних В. Р.);... Подивіться на мене, писаря війська запорізького, старого козака: я вже чекав відставки і відпочинку, а мене гонять, переслідують тільки тому, що так хочеться тиранам; сина в мене по варварському побили, дружину зганьбили, маєток забрали; позбавили мене навіть похідного коня і, надобавок, засудили мене до страти. Немає для мене іншої нагороди за кров, пролиту для їх же користі; нічого не залишається для тіла, вкритого ранами, крім невинної смерті під рукою ката. До вас злинаю душею й тілом: сховайте мене, старого товариша; захищайте самих себе: І вам те ж саме загрожує!»

Запорожці відповіли одностайно:

«Приймаємо тебе, Хмельницький пане, хлібом-сіллю і щирим серцем!».

Хмельницький був обраний гетьманом козацького війська і скоро вся Україна, від краю до краю, піднялася на смертний бій з шляхетсько-єзуїтською державою.

Навесні 1648 року Богдан Хмельницький завдав нищівної поразки шляхетським військам над Жовтими Водами й під Корсунем. Вперше за довгі століття уярмлена, поневолена, збезче-

щена єзуїтами та їх уніатськими помічниками, Україна випросталась і зітхнула на повні груди.

В цю грізну, вирішальну історичну годину православні священики йшли разом з народом. Вони кликали його до бою пристрасними словами:

«Наспіла година, бажана година... Час повернути волю і честь нашої віри! Століття минали, і православна віра терпіла соромітне приниження. Нам не давали навіть притулку для молитви. Всі наші парафії, церкви, манастирі, епархії — в руках латинян та уніатів... Повставайте за своє життя! Бог благословить вас і допоможе вам».

Народ чуйно прислухався до слів своїх священиків-патріотів і брався за зброю, гнав панів та їх прихвоснів з України, раз-у-раз завдавав важких поразок шляхетському війську, поразок, які згодом переломили хребет державі шляхетсько-єзуїтського гніту.

Пани магнати при кожній нагоді жорстоко мстилися на українському народові за його волелюбність. З особливою жорстокістю розправлявся з українськими селянами, козаками і священиками ренегат, відступник від православної віри, Ярема Вишневецький. Та цими страхітливими муками пани ще дужче розпалювали вогонь священої народної ненависті. Незабаром переможні війська гетьмана Богдана Хмельницького опинилися поблизу Варшави.

Але цілком здолати ворога власними силами Україна була не в силі. Коли до того ж, після програної козаками битви під Берестечком шляхта з допомогою татарської орди, знову залила Україну кров'ю і сльозами, український народ звернув очі туди, куди не раз уже звертався у важку годину по допомогу: на північ, до Москви, до братнього, єдиновірного російського народу, до народу, з яким він тепер піде в історію, як рівний з рівним, добувати славу і кращу долю.

БРАТНІЙ СОЮЗ

Православні українці і білоруси, з самого початку їх боротьби проти єзуїтів та унії, бачили у єдиноплемінній Москві свого природного союзника. Звідти вони черпали втіху в своєму великому горі.

Допомогали царі московські православним братам у Західній Україні, особливо Львівській ставропігії, а історія побудови

величного храму св. Успення у Львові тісно зв'язана з ім'ям царя Федора Йоанновича. Подавали царю Михайлові Федоровичу скарги на гірку долю українського народу єпіскопи Копинський та Борискович і цар давав їм підтримку, допомогаючи під'яремній Україні будувати церкви, братства і школи.

Чималу роль у розвиткові української культури і православної церкви в Галичині відіграв син Москви, першодрукар Іван Федоров, який найбільш плодотворні роки свого життя провів у Львові і тут вперше надрукував «Апостол».

Звичайно, Варшава та її уніатські прислужники робили все можливе, щоб не допустити будьяких зв'язків України з Москвою. Та це їм не вдалося. Коли ж московське царство зміцніло, а Україна піднялася на нещадну боротьбу проти шляхти, не було вже сили, яка могла б перешкодити об'єднанню двох братніх народів.

Ще у 1652 році Богдан Хмельницький писав до царя Олексія Михайловича:

«... Нічого не виконують пани, що з нами постановили: святі божі церкви, які обіцяли віддати нам з унії, не віддали, та ще перетворюють на уніатські й ті, що залишились у нас. Вони хочуть викорінити православну віру в народі нашому і для того зібрали на нас коронні війська свої; вони глумляться над святинею, мучать християн православних духовного й світського чину і чинять такі звірства, що вашій царській величності й слухати буде важко. Зі сльозами просимо твою царську величність, не дай, великий государю, клятвопорушникам і мучителям зруйнувати нас дощенту; прийми нас під свою міцну руку».

І в той час, коли Україна стогоном стогнала від шляхетських знущань, у Москві засідала під проводом царя так звана Земська Дума, на якій було зачитано скарги гетьмана Богдана Хмельницького та його просьбу прийняти Україну, з її столицею Києвом, під опіку держави московської. Присутні на засіданні Думи бояри, міщани й священики одностайно висловили думку про те, що треба рятувати Україну від цілковитої загибелі.

А порятунок був тільки в найтіснішому об'єднанні двох народів-братів.

8 січня 1654 року, в присутності московських послів, відбулася в м. Переяславі велика рада, на якій з промовою виступив Богдан Хмельницький. Він сказав:

«Панове полковники, осавули, сотники, все військо запорізьке і всі православні християни! Усім нам відомо, як нас бог

визволив з рук ворогів, що переслідують церкву божу, роз'ярюють все християнство нашого східного православ'я, хочуть викорінити нас так, щоб і імені руського не згадувалося на землі нашій. Годі нам усім це терпіти і, видно ніяк не можна нам жити більше без царя. Тим то ми зібрали сьогодні раду явну всьому народові, щоб ви з нами вибрали собі господаря споміж чотирьох, кого захочете: перший — цар турецький, який чимало разів закликав нас під свою владу через своїх послів; другий хан турецький; третій король польський, який тепер може прийняти нас у свою милість, якщо самі схочемо; четвертий — цар православний Великої Русі, цар східний, якого вже шість років ми безнастанно благаємо бути нашим царем і паном. Кого хочете, того й вибирайте! Цар турецький — басурман. Усі ми знаємо, якого лиха зазнають наші брати, православні греки, і яких утисків терплять вони від яничарів. Кримський хан — також басурман; хоча ми в потребі й завели з ним дружбу, однак зазнали через те нестерпної біди, полону й нещадного пролиття крові християнської. Про утиски від польських панів не треба й говорити: самі знаєте, що вони більше поважали собаку, ніж нашого брата християнина. А православний християнський цар східний, одного з нами грецького благочестя, одного сповідання; ми в православ'ям Великої Русі — єдине тіло церкви, що має главою Ісуса Христа. Цей то великий цар християнський змилосердився над нестерпним лихом православної церкви в нашій Малій Русі, не погордивши нашими шостирічними благаннями, прихилив до нас своє милостиве царське серце і прислав до нас своїх великих ближніх людей з царською милістю. Возлюбимо його щиро! Крім його царської руки, ми не знайдемо спокійнішого пристановища. Хто нас не хоче послухати, той нехай іде, куди хоче: вільна дорога!»

У відповідь на гетманську промову народ вигукнув:

«Волимо під царя східного! Краще нам умерти в нашій благочестивій вірі, аніж доставатись ненависникові христовому, поганому!»

«Чи всі так соізволяєте?» поспитав у народу Переяславський полковник.

«Усі! Боже утверди, Боже укріпи, щоб ми на віки всі були єдино!» — присягалися тисячі учасників Ради, а за ними присягалася вся Україна.

З того дня доля України пішла іншим шляхом, широким шляхом. Наша батьківщина перестала з того часу бути «диким

полем», по якому гасали, на свою вподобу, різношерсті загарбники, що перетворювали життя нашого народу на земне пекло.

На жаль, не вся ще Україна визволилася від ворожого ярма. Частина нашої батьківщини все ще лишалася під шляхетським ярмом і народ Правобереж'я, Галичини і Волині був змушений ще довгі - довгі роки вести криваву боротьбу за своє визволення.

В УКРАЇНСЬКОМУ МІСТІ ЛЬВОВІ

З поневолених шляхтою українських земель найдовше трималась своєї віри Галичина. Її народ, який перший відчув на собі ярмо іноземного панування, мав уже за собою великий досвід, здобутий ціною крові і сліз багатьох поколінь. Він добре знав підступні методи своїх ворогів, він усвідомлював, що найбільш небезпечні вовки — це вовки в рясі католицького ченця.

Тим то минуло сто років з дня Брестського собору, а унія ніяк не могла собі звити гнізда у Львові, дарма, що саме тут гніт був найсильніший, найжорстокіший. Про тодішню долю львівських православних українців сучасники писали:

«Пригноблені ми, народ руський... ярмом гіршим від єгіпетської неволі, що нас без меча, але гірше, ніж мечем, з потомством вигубляють, заборонивши нам пожитків і ремесел і обходів усіляких, чим би тільки людина жити могла, того не вільно українцеві на рідній землі своїй українській в тому то українському місті Львові».

Символом терпінь українського народу в Галичині була Волоська церква, збудована наприкінці XVI століття. Магістрат, в якому засідали тільки німці й поляки, довгий час не погоджувався на її будування. Коли ж нарешті, за великі хабарі було куплено дозвіл, магістратські райци знаходили тисячі засобів, щоб тільки не допустити завершення будови, а підбурювана католицькими ксьондзами юрба закидала робітників каменюками і поганила місце, призначене під вівтар.

Справжні страхіття довелось переживати львівським українцям під час всенародного повстання, керованого Богданом Хмельницьким. Напередодні першої облоги міста тільки в манастирі бернардинів жовнірами і ченцями по звірячому було вбито понад 500 чоловік православних львов'ян...

Безнастанні, щораз жорстокіші переслідування православної людності Західної України повинні були рано чи пізно призве-

сти до занепаду українського культурного життя на цих землях, повинні були послабити опір оборонців віри і народності, тим більше, що найбільш свідомі і активні споміж галичан люди виїхали на Схід, де взяли діяльну участь у повстанні Хмельницького. Згодом після Переяславського договору, багато з них висунулося на чільні посади в державному апараті та церковній ієрархії Росії і України. Згадаємо тут тільки про галицьку сім'ю Яворських, член якої став згодом головою російської православної церкви і найближчим співробітником Петра Великого.

Проте, жителі Західної України й далі стійко обстоювали б православну віру, якби не підступи і зрада.

Зрадником, що став у пригоді шляхті та єзуїтам, був львівський єпіскоп Йосиф Шумлянський. Бажаючи зробити кар'єру, він ще за молодих років тишком-нишком прийняв унію, але потім намовлений хитрими єзуїтами, повернувся до віри предків, з тією лише метою, щоб бути призначеним православним єпіскопом...

Засівши на львівському владичому престолі, Шумлянський злигався з такими ж самими, як і він, запроданцями, що полювали на єпіскопські посади: Інокентієм Винницьким та Варламом Шептицьким. Честолюбний Шумлянський не задовольнявся єпіскопським скіпетром, він мріяв про те, щоб з ласки польського короля й римського папи стати львівським митрополитом.

Король був ладен допомогти Шумлянському здійснити свої наміри, але той переконав короля, що таке призначення насторожило б православних і зірвало б усі плани запровадження унії в Галичині. Він радив діяти обережно, в глибокій таємниці, а тимчасом посилити терор проти православних і водночас різними подачками прихиляти до унії людей слабої волі.

Ця облудна політика приносла шляхті та єзуїтам деякі плоди. Кількість запроданців збільшилася так, що Шумлянський уже не почував себе самотнім. Тепер можна було скинути машкару, в 1700 році Шумлянський офіціально проголосив унію.

Але за Шумлянським не пішов ніхто з народу, а Львівське братство й надалі боронило, як могло, віру наших прадідів. Тоді Шумлянський, йдучи за традиціями інших уніатів, вдався до насильства.

З допомогою солдатів польського гетьмана Яблоновського він розбив двері Волоської церкви, побив і наказав викинути на вулицю православного священика, що саме тоді правив літургію, сам став на його місце та проголосив святиню уніатською.

Проте Львівське братство, хоч і позбавлене церкви, не під-

корилося насильникам. Тоді вороги нашого народу вдалися до іншого. Скориставшись облогою Львова шведами, польський магістрат за порадою уніатів примусив братство заплатити із своїх фондів 120 тисяч злотих контрибуції, яку шведи наклали на місто.

Вщент пограбоване й позбавлене Шумлянським будьяких джерел прибутків, Львівське братство цілком занепало і в 1708 році, після більше як сторічної завзятої боротьби за українську віру і народність, було змушене скласти зброю.

Унія в Галичині «перемогла», перемогла руками невблаганних, найлютіших ворогів українського народу, руками шляхти, єзуїтів і зрадників. Тавро насильства і зради лежатиме тепер на унії протягом усього її ганебного існування і, як показала історія наступних століть, хто служив унії, той служив ворогам України.

ЗА КАРПАТАМИ

Доля закарпатської гілки українського народу дає нам чи не найкращий доказ згубного впливу унії. Як довго Галичина лишалася православною, так довго українці по цей і по той бік Карпат жили спільним культурним життям.

Не зважаючи на те, що Закарпатська Україна перебувала в межах іншої держави, тобто Угорщини, перемишльські єпіскопи керували закарпатськими парафіями, а всі видавані в Києві і Львові книжки, потрапляли також до Мукачева, Берегова і Хуста.

Як у Західній Україні, так і тут, батьками унії були поміщики-магнати та єзуїти. Один з таких магнатів Гомонай зробив був на початку XVII століття першу спробу запровадити унію. Проте ця спроба закінчилася для Гомоная та його нагаячів досить прикро: всі вони були змушені тікати від озброєних киями і вилами селян...

Після цієї невдачі пани й ксьондзи вирішили застосувати випробувані вже на Західній Україні засоби. Вони взялися перетягати до унії деяких, вражливих на бряжчання дукатів православних духовних. Кінець-кінцем їм вдалося зібрати невеличку купку відступників, які в 1649 році з'їхались до Ужгорода і тут проголосили унію закарпатської православної церкви з Римом.

Та відступники говорили своє, а народ — своє. Унія не мала доступу до сердець закарпатських українців, а славетний Мукачівський манастир, заснований в непам'ятні часи, був довгий час кріпостю православ'я за Карпатами.

Уніатам усміхнулося щастя тільки тоді, коли за справу унії взявся австрійський уряд, коли союзниками унії стали канчук і шибениця. Горе було тим, хто чинив опір унії, бо за уніатськими ксьондзами йшли кати із знаряддями тортур та зашморгом, а вірні прадідівській вірі села знищувалися вогнем і мечем.

Літописець 1690-их років пише про ці страхіття таке:

«Ужасніться зо мною сущії люди вірнії, що овії Римчикове творять! Чому волокуть, тягнуть силою нашу церков? Раді б вони мені погибнути скоро, борзо, просять, молять м'я обратитися — на що? на унію їх? пге, плюю на ню, не хощет ниже одежда моя, ані кость, ані прах одежди моея! Не потрібно мені бога їх!»

Ще сто років після того закарпатські українці всіма силами оборонялися від скаженого наступу унії та уніатів, а в 1760 році в східній частині Закарпаття почався такий сильний всенародний рух проти унії, що австрійська імператриця тільки силою своїх військ і жандармерії змогла врятувати унію на Закарпатській Україні.

Отже, з перемогою унії по обох боках Карпат зв'язки між українцями спонад Дністра і спонад Тісси рвуться, і в той час, як у Галичині свистів канчук польського економа, на Закарпатті знущалися з народу підтримувані уніатським духівництвом гайдуки мадьярських поміщиків. Те, що об'єднувало колись не зважаючи на кордони — єдина віра, — сьогодні було роз'єднане ворожою українському народові унією. Більшість уніатських священиків на Закарпатті стали найвірнішими підсобниками угорських денаціоналізаторів і це вони створили найогиднішиий тип запроданця: мадьярона.

ВІДІРВАНІ НАСИЛЬСТВОМ — З'ЄДНАНІ ЛЮБОВ'Ю

Із занепадом Польщі та поверненням більшості білоруських і українських земель до єдиної сім'ї руських народів унія на цих землях втратила будьякий грунт під ногами. Виявилось, що уніатська віра могла триматися лише на іноземних багнетах. Коли ж зникли ці багнети, мусіла зникнути також і унія.

Так воно й сталося.

Як тільки російський уряд оголосив цілковиту свободу повернення уніатів у лоно православної церкви, три міліони уніатів, тобто більше, ніж половина їх, знову прийняла віру своїх предків.

Слідами вірних пішло й уніатське духівництво. 12 лютого 1839 року, в місті Полоцьку, тобто там, де колись скаженів лютий кат Йосафат Кунцевич, зібрались усі уніатські єпіскопи та видатні священики і склали урочисту заяву, в якій між іншим читаємо:

«... Хитра політика колишньої Речі Посполитої і згідний з нею напрям місцевого латинського духівництва, що не терпіли духа руської народності і старовинних обрядів православного Сходу, скерували всі сили свої до винищення по змозі навіть самих слідів первісного походження нашого народу і нашої церкви. Від цього сугубого зусилля предки наші після прийняття унії зазнали найгіршої долі. Дворяни, обмежені в своїх правах, переходили в римське ісповідання, а міщани й селяни, що не зраджували звичаїв предків, які ще зберіглися в унії, були тяжко пригноблювані... Нині з ласки всещедрого Бога, ми знову наблизилися до православної східної церкви, і треба вже не так відновити, як висловити нашу з нею єдність. Тим то ми вирішили твердо й незмінно: визнати знову єдність нашої церкви з православною східною церквою і тому перебувати віднині вкупі з довіреною нам паствою в єдинодумстві з святішими східними православними патріархами і в послухові святішого синоду».

Під цією заявою підписалися уніатські єпіскопи і 1.326 уніатських священиків.

Слідами своїх священиків пішли й вірні. 14 травня того ж року в м. Витебську відбулася величезна маніфестація мирян, які нарешті, дістали можливість розірвати з ненависною й осоружною їм унією, цим символом гніту й рабства.

Найдовше трималася унія на Холмщині, де натиск шляхти та єзуїтів був дуже сильний і тривав ще довгий час після приєднання холмської землі до Росії. Але й там світло правди поступово розсіяло уніатську пітьму. В 1875 році холмські уніати теж об'єдналися з православною церквою.

В кігтях унії залишилася ще, на превелике лихо її народу, тільки Галичина.

ПІД КРИЛАМИ ОРЛА ГАБСБУРГІВ

Як відомо, в 1772 році Галичина, а з нею Львів були зайняті військами австрійської імператриці Марії Терезії, і з того часу аж до 1918 року, тобто до розвалу австро-угорської імперії, земля Данилова перебувала під австрійським пануванням.

Могло б здатися, що здихавшись шляхти, українці Галичини дістали можливість покінчити з унією та повернутися до своєї православної віри. Та ні.

Це було поперше, тому, що спекавшись шляхетської держави, галицькі українці й надалі залишилися під гнітом шляхти, підтримуваної, на цей раз, австрійським урядом, а подруге, тому, що австрійський уряд був так само зацікавлений у насаджуванні унії, як і польські королі. Для австрійських цісарів унія була таким самим засобом ізолювання західних українців від православного Сходу, яким була вона раніше для Варшави. Унія в їх руках мала бути китайським муром, що повинен був відокремити галичан від їх зазбручанських братів і не допустити їх об'єднання.

Тим то, негайно після встановлення австрійської влади в Галичині, Відень вжив усіх заходів, щоб зробити уніатське духівництво своїм слухняним знаряддям.

Вважаючи, що найкращий шлях до сердець уніатських служителів проходить через кишеню, імператор Йосиф створює із скасованих ним манастирів так званий релігійний фонд, і прибутки з нього віддає уніатським священикам у вигляді щомісячної плати. Крім того, він засновує у Львові уніатську духовну семінарію, яка мала випускати священиків, вимуштруваних у вірності австрійській імперії.

Бажаючи розірвати всякі зв'язки між західними і східними українцями, цісар Франц І вирішив ліквідувати залежність галицького духівництва від його київської митрополії і з цією метою створив окрему митрополію у Львові. Само собою зрозуміло, що галицькі уніатські митрополити призначалися австрійськими цісарями з найбільш відданих їм людей.

Вже перший такий митрополит, спечений в австрійській кухні, Антін Ангелович виявився вірним слугою імператора Австрії. Під час війни Австрії з Наполеоном Ангелович показав себе таким запеклим австрійським «патріотом», що був змушений втекти від гніву розлючених львов'ян. Зате, коли небезпека для Австрії минула, цісар нагородив Ангеловича великим хре-

стом Леопольда, а його помічника Гарасевича ощасливив німецьким титулом «барона фон Нойштерн»...

Не випускали уніатів з поля зору також і папи римські, голос яких чимало важив в політиці Австрії, яка після зникнення з політичної карти Європи Польщі, зайняла її місце в поширюванні унії на Схід.

Папа Лев XIII особливо пильну увагу звернув на уніатський чернечий орден василіян. Цей орден, заснований колись польськими королями з допомогою єзуїтів, позбавлений після окупації Галичини Австрією опіки Варшави, дуже занепав. Василіяни, цей уніатський варіант єзуїтів, були ненависні українському народові як найвірніші посіпаки магнатів і папи. Вони були передовим загоном у поході католицизму на Схід. Вони були найжорстокішими мучителями православних. Тим то, ніхто з українців не плакав, коли василіяни, вигнані із захопленої ними за допомогою польських жовнірів, Почаївської лаври нудили світом по галицьких задвірках, чекаючи, поки можновладці пригадають їх і закличуть знову до юдиної роботи.

Папа Лев XIII згадав про них. І оце, у вісімдесятих роках минулого століття, папа при підтримці австрійського імператора витягає василіян з мороку минулого. Він вирішує реорганізувати орден, і реорганізацію його віддає в руки наших старих знайомих, давно вже проклятих українським народом єзуїтів...

З відновленням цього чернечого ордена уніатська церква входить у новий період своєї історії. В новий і найбільш ганебний. Ланцюгові пси були вимуштрувані, нацьковані на український народ і спущені з ретяга.

АНДРІЙ ШЕПТИЦЬКИЙ

Переможна для Прусії війна 1870 року та об'єднання дрібних німецьких держав в імперію народили в серці Європи нову велику державу. Бурхливий розвиток німецької промисловості дав можливість німецьким імперіалістам створити одну з найсильніших армій світу. Кайзери та юнкери починають мріяти про світове панування. Передумовою цього панування вони вважають завоювання слов'янського Сходу, в першу чергу багатих земель України.

На перешкоді здійсненню цих німецьких планів стояла Росія — єдина слов'янська держава, спроможна захистити сло-

в'янський світ від зазіхань німецьких грабіжників. Цей фактор визначив усю майбутню політику Німеччини, яка, особливо після смерті стриманого й обережного Бісмарка, була побудована на підготовці збройної розправи з Росією та її народами.

Австро-Угорщина, неодноразово раніше бита Прусією, запалала любов'ю до Німеччини Вільгельма II. Цих колишніх противників об'єднало спільне почуття, почуття ненависті до Росії і до слов'янського світу. Австрія, цей зліпок народів, швидкими кроками наближалася до природної смерті, розхитувана уярмленими нею слов'янами. Союз з Німеччиною мав гарантувати Австрії дальше панування над ними.

Австрійські політики, які мріяли поступово завоювати весь слов'янський Південь, знали, що Росія робитиме все можливе, щоб не допустити поневолення Австрією Сербії й Чорногорії. Тим то і в цьому випадку австрійська орієнтація на Німеччину мала свої підстави. Віденським політикам здавалося, що союз з Німеччиною не тільки паралізує всякі спроби Росії перешкодити походові Австрії на Балкани, а й забезпечить їй у майбутній війні цілковиту перемогу над Росією, отже й над усім слов'янським світом.

До цього чорного союзу пристав ще й третій спільник — папа римський, який сподівався, що розгром Росії відкрие можливість проникнення католицизму далеко на Схід, аж до Тихого океану. І Ватикан злигується з австро-німецькими імперіалістами та підтримує кожний їх виступ на міжнародній арені, коли тільки цей виступ звернений своїм вістрям проти слов'янського Сходу.

Те, що Вільгельм II, а з ним більшість німців були протестантами, пап не бентежило. Хай і з дияволом, аби лише проти православ'я...

Ця антиросійська коаліція знайшла навіть спільний плацдарм. Цим плацдармом мала стати Галичина; на її, порівняно невеличкій, території вороги слов'янського світу сподівались створити свою військову й політичну базу для війни проти Росії.

Унія стала їм у пригоді. Вже проведена папою реорганізація, або так звана реформа ордена василіян вказувала на те, що у ватиканській кухні щось готується. Йшлося бо про те, щоб уніатська церква була спроможна виконати завдання трикутника Берлін—Відень—Ватикан. З цією метою треба було муштрувати численний загін авантюристів у рясах, які б, не шкодуючи сил,

працювали для здійснення антиросійських планів німецьких імперіалістів.

І «зреформовані», таким чином василіяни взялися за роботу. З амвонів, з кафедр, з принагідних трибун посипалася дика лайка на адресу Росії, російського народу, російської культури, на адресу православної віри. За австро-німецькі гроші ті ж самі василіяни заходилися випускати книжки та брошури, пройняті отрутою зоологічного шовінізму й релігійної нетерпимості. Зрадник і ворог свого народу Йосафат Кунцевич перетворився в їх змалюванні мало не на національного героя...

Так уніатські ченці-василіяни стали батьками українських націоналістів — цих найлютіших ворогів українського народу.

Правда, не все уніатське духівництво Галичини було в той час охоплене яничарським шалом. Були й благородні винятки, які не могли погодити з своєю совістю політику уніатської церкви, ті шукали виходу в поверненні до віри предків. Найбільш відомим з них був Іван Наумович, який не тільки сам прийняв православну віру, але палкими словами закликав вірних піти його слідами. За це Рим жорстоко розплатився з нещасним Наумовичем: папський агент отруїв його.

Були серед уніатських священиків також такі, що, хоч і не розривали з унією та все ж засуджували злочинну політику своїх «князів церкви» і прагнули до об'єднання Галичини з Росією. Але їх помилкою було те, що не з російським народом шукали вони спільної мови, а з ворожим цьому народові царським урядом.

Наприкінці XIX століття, коли сутичка Австрії і Німеччини з Росією стала тільки питанням часу, антиросійська горячка в Галичині доходить до зеніту.

Після смерті нагородженого титулом кардинала львівського митрополита Сильвестра Сембратовича Рим і Відень посадовили на митрополичий престіл людину, яка мала всі дані, щоб задовольнити своїх господарів — графа Андрія Шептицького, багатого поміщика із спольщеного роду.

З призначенням Шептицького, ще недавно офіцера австрійської кінноти, уніатська церква стає явною агентурою австро-німецьких імперіалістів. Це Шептицький проводить основну роботу по реорганізації ордена василіян, це він розгортає скажену кампанію проти православних «єретиків», це він закликає до збройного походу проти народів російської імперії.

Цей дипломат єзуїтського типу зберігав спокій, коли навколо нього розпалювалися політичні пристрасті, щоб у відпо-

відний момент виступити в ролі арбітра і, таким чином, здобути для себе славу безсторонньої людини...

Та не тільки таким способом будував новий митрополит свій авторитет. Прихильник поступової латинізації уніатського обряду, він водночас засуджував латинізаційні заходи підлеглих йому єпіскопів, а потім, коли захоплені ним наївні парафіяни втомилися вже славословʼям на честь «вірного нашим обрядам» митрополита, Шептицький тишком-нишком сам латинізував церкву. Кращим доказом цієї дволичності графа була його тактика в справі так званого целібату.

Шептицький залюбки займався філантропічною діяльністю, вважаючи її найкращим шляхом до здобуття впливів серед бідного населення Галичини. За гроші австро-німецької каси та з прибутків, що їх приносили величезні власні маєтки, Шептицький збудував у Львові музей і лікарню та розподіляв грошову допомогу серед галицьких художників, письменників, публіцистів, намагаючись завоювати таким чином їх прихильність і підтримку в своїх політичних заходах...

Поступово Шептицький прибирає до рук також і все економічне життя Галицької України, а Український «Гіпотечний банк», де майже чотири пʼяті основного капіталу були капіталом митрополита, відіграє важливу роль не тільки в господарському, але й у політичному житті Галичини, вирішальним чином впливаючи на погляди продажних політиканів.

Так були забезпечені впливи Шептицького і скоро настав час скористуватися ними.

У ВОГНІ Й КРОВІ

Війна проти Росії висіла на волоску. Для митрополита Шептицького наближався довгожданий час.

Ця гонориста людина не задовольнялася вже митрополичим престолом у Львові, її вабили райдужні перспективи на випадок перемоги Німеччини і Австрії. Посада екзарха всієї України і Росії була йому обіцяна, залишалося тільки... забезпечити її.

Шептицький бере активну участь у підготовці війни, він стає одним із засновників і протекторів націоналістичних парамілітарних організацій, члени яких під батьківським оком розвідувального відділу австрійського генерального штабу вчились яничарського ремесла у славу австрійського та німецького імператорів.

У садибі митрополита, в святоюрському будинку будувалися плани завоювання Сходу німцями й уніатськими місіонерами, тут докладно обговорювалися заходи для розкладу російського тилу.

І коли, нарешті, пробила година світової різанини, Шептицький благословив австро-німецькі полки, що довжелезними колонами маршували на Схід і Північ. Та не піднялася рука митрополита до благословення, коли австрійські жандарми вели повз його палац сотні й тисячі залитих кров'ю, скатованих українських селян та інтелегентів і серед них багатьох священиків, що перебували під опікою митрополита. Шептицький волів не бачити тих нещасних. Адже австрійські власті обвинувачували їх у сприянні росіянам, а цього було досить, щоб граф не чув ні скрипіння незліченних шибениць, ні передсмертного зойку розстрілюваних українців...

Проте, у першій фазі війни австрійцям не пощастило, і Андрій Шептицький відчув це на своїй шкурі. Російські війська займають Львів. З наказу російського командування Шептицького заарештовують як небезпечного агента ворожої держави. Починається так залюбки оспівуваний націоналістичними звеличниками унії «тернистий шлях» Шептицького. Його вивозять в Курськ, потім у Суздаль і Ярославль та умови його ув'язнення зовсім не нагадують тюрми: митрополит весь той час живе в комфортабельних квартирах, а його стіл нічим не відрізняється від львівського...

Та імператори Австрії й Німеччини не забувають про свого вірного слугу і з допомогою свого «нейтрального» спільника, Альфонса іспанського, наполягають на уряд князя Львова і той звільняє Шептицького.

Звільнений «мученик» не відмовляється від своїх честолюбних намірів і вже через кілька днів після звільнення ми бачимо його в Петрограді, де він клопочеться перед Тимчасовим урядом про... легалізацію уніатської церкви в Росії.

При цьому він почуває себе так самовпевнено, що, не чекаючи на рішення уряду, призначає уніатського екзарха Петрограда, а потім виїжджає до Києва.

Тут він також нашвидкоруч пече екзарха й веде довгі, більш менш таємні розмови з діячами Центральної ради, що приймають його, як почесного гостя.

Та Шептицький не довго затримується в Києві. Він поспішає до Львова, на той бік фронту, де як він сподівається,

є сила, здатна задушити грядучу революцію на Україні і в Росії. Там, де готувалися ці сили до вирішального удару на революційний схід, і було місце Шептицького.

Але марні були його надії. Австро-німецька окупація на Україні була надто короткочасною, щоб призначений Шептицьким уніатський екзарх заснував хоч би одну уніатську парафію і, тільки митрополит встиг вдруге виїхати до Києва, його австрійська і німецька опікунки наказали довго жити...

Честолюбний граф опинився над розбитим коритом.

ПІД ПОКРОВОМ ВАРШАВИ

Після кількох місяців впертої боротьби за самовизначення Західна Україна потрапляє під панування Польщі, а варшавський диктатор Пілсудський стає продовжувачем політики Владислава Ягайла, політики завойовницького походу на Схід.

Уніатська церква дістала можливість повернутися до ролі, яку вона виконувала перед 1772 роком. Проте часи змінилися, і нові часи вимагали зміни тактики. На схід від Збруча народилась Українська радянська держава, на яку з надією в серці дивилися гноблені маси західно-українських земель. Тим то будьяка відкрита політика союзу уніатської церкви з Варшавою була заздалегідь приречена на провал.

Треба було вибрати золоту середину. Митрополит Шептицький, не кокетуючи явно з Варшавою, дає водночас зрозуміти своїм вірним, що всяка власть — від бога...

А втім, уніатська церква вже призвичаїлась до більш сильного опікуна — Німеччини і на відновлення її могутності покладала всі свої надії.

Тимчасом Шептицький гуртував усі реакційні сили на Західній Україні, створюючи, таким чином, базу для нового збройного походу на Схід, цим разом уже на радянський схід, зненавиджений усіма темними силами світу.

Для зміцнення контролю над політичним життям Західної України граф засновує свою «понадпартійну» партію «Український католицький союз». Орган цієї «християнської» партії, щотижневик «Мета» аж ніяк не приховував своєї скаженої, зоологічної ненависті до радянського народу.

В номері від 17 квітня 1932 року «Мета» дала таку картину справжніх намірів уніата Шептицького, який невипадково так

палко звеличував свого далекого попередника Йосафата Кунцевича:

«Український націоналізм мусить бути приготовлений на всякі засоби боротьби з комунізмом, не виключаючи масової фізичної екстермінації (винищення), хоча б і жертвою міліонів людських екзистенцій (існувань)».

Як бачимо, яблуко від яблуні в цьому випадку впало недалеко...

Дуже характерною була політика Шептицького що до тодішньої Польщі. Восени 1930 року, Шептицький влаштував у підвалах свого палацу госпіталь для селян покалічених каральниками Пілсудського. Це не перешкоджало йому керувати політикою послів УНДО так, що вони стали слухняним знаряддям у руках того ж самого Пілсудського і зробили йому безліч послуг у сеймі й поза сеймом, допомагаючи прибрати до рук не тільки польську але й українську опозицію...

Із захопленням Гітлером влади в Німеччині святоюрський корабель почав пливти під чорними вітрилами фашизму. В міру зростання мілітаристичної сили Німеччини орієнтація Шептицького, а з ним і всього українського націоналізму на Берлін набирає щораз яскравіших форм.

Гроші для фашистської ОУН пливуть через митрополичий палац. Тут довгий час проживає під виглядом адміністратора маєтків митрополита тодішній верховод ОУН, Андрій Мельник. Звідси він розсилає інструкції і накази зграї своїх головорізів.

Шептицький бере чимдалі діяльнішу участь в організованому гітлерівським Берліном і папським Римом антирадянському цькуванні. Він та його безпосередній інструктор, віденський кардинал Інніцер, стають керівниками антирадянської пропаганди в усій південно-східній Європі, а підлегле Шептицькому духівництво, особливо його молодша, вимуштрована митрополитом частина, пропагує на всі лади хрестовий похід проти країни Рад.

У 1936 році, коли німецькі «юнкерси» влаштували генеральну репетицію, змітаючи з лиця землі цілі квартали іспанських міст, коли льотчики Гітлера вчилися розстрілювати з бриючого польоту беззахисних жінок і дітей Мадрида й Барселони, Шептицький оголошує «пастирський лист», в якому закликає українську молодь іти слідами «левів Альказара», тобто фашистських душегубів із зграї німецького ставленика в Іспанії — генерала Франко.

І це діялося в той час, коли тисячі кращих патріотів Західної України — робітників, селян, інтелігентів, на полях Іспанії проливали свою кров у нерівній боротьбі з ватагами генерала Франко та їх італо-німецькими протекторами. Ну, що ж, вони вмирали за свободу, таку ненависну уніатському митрополитові!...

УДАР

Величезним ударом був для Шептицького похід на Західну Україну Червоної Армії замість довгожданої ним — гітлерівської.

Пам'ятна нам радість народна історичних вересневих днів була для графа трагедією. Єдиною втіхою для нього була надія, що мир між Німеччиною і Радянським Союзом не триватиме довго, та що рано чи пізно Гітлер піде війною на радянську країну.

Чим більше ця надія митрополита переростала у впевненість, тим нахабнішим ставав святоюрський штаб реакції.

У 1940 році виходить з друку нелегально випущена канцелярією митрополита брошура «Головні правила сучасного душепастирства» з інструкціями про те, як повинні поводитися уніатські священики, щоб їх антинародна політика не впадала у вічі органам радянської влади. Ця антидержавна брошура — документ нечуваного лицемірства — закінчується таким «побожним» зітханням:

«Дай, Боже, щоб цей винятковий стан (читай — радянська влада В. Р.) не тривав довго!»...

Як бачимо, автор брошури О. Й. С. (чи не Йосиф Сліпий?...), розраховуючи на близьку війну і на перемогу гітлерівської Німеччини, перейшов усі межі нахабства.

В цей час загарбаний гітлерівцями Краків був головним осідком українських націоналістичних шпигунів і диверсантів. Святоюрський палац був центром зв''язку між ними та їх місцевою агентурою. Сюди йшли з гітлерівського заходу обіцянки, які будили пригаслі вже, було надії безмежно честолюбного митрополита.

У відозві до підлеглого йому духівництва у 1940 році він писав:

«...многим з нас Бог дасть ту ласку, — проповідати у церквах В. України, право- і лівобережної, аж по Кубань і Кавказ, Москву і Тобольськ».

Сьогодні ці мрії можуть здаватися нам божевільними. Але в той час віра Шептицького та його уніатських прихильників у всесильність Гітлера й непереможність його армії була, мабуть, сильніша, ніж їх віра в догми уніатської церкви...

МРІЇ І ДІЙСНІСТЬ

Нарешті, так довго очікувана графом година пробила. Гітлерівські війська вдерлися на територію нашої Батьківщини.

Не встигли ще погаснути викликані німецькими бомбами пожежі, а Шептицький вже молився за «побідоносну німецьку армію» і благословляв бандерівський «уряд» із Стецьком на чолі.

Щиросердечно вітаючи німецько-фашистські полчища, Шептицький поспішає водночас запевнити гітлерівських генералів у безмежній відданості всієї уніатської церкви справі «фюрера», а в оголошеному за кілька днів посланні закликає свою паству подавати всебічну допомогу німецькій армії. І не тільки армії, але й... гестапо. В цьому посланні читаємо:

«Треба також звертати увагу на людей, які щиро служили більшовикам...»

Граф запопадливо допомагає німецьким окупантам грабувати українських селян: він дозволяє уніатським священикам у святкові дні правити літургію після заходу сонця і таким чином дати можливість завчасно зібрати врожай для німецької армії.

Після таких послуг в Андрія Шептицького було досить причин, щоб сподіватися нагороди. Але Гітлер не квапився. Більше того, він заборонив галицьким уніатським священикам виїздити за Збруч, а благословенний Шептицьким уряд Бандери розігнав на чотири вітри. Чому? Бо Гітлер та його кліка так зарозумілися, що визнали за краще обійтися без співробітництва націоналістичних джур...

І Шептицький вже вдруге опинився над розбитим коритом.

Та прийшов Сталінград, і Гітлер знову згадав про своїх жовто-блакитних прислужників. За його дорученням галицький губернатор Вехтер оголошує набір у так звану «дивізію СС — Галичина». Для цього стали потрібні наганячі. Гітлер знову знайшов їх на завжди вірній Берлінові святоюрській горі.

На сигнал, поданий з цієї гори, значна частина уніатського духівництва взялася не за страх, а за совість виконувати роль постачальників гарматного м'яса для знекровленої армії Гітлера.

Прихильним оком дивився Шептицький на цю каінову роботу. Та коли треба було вирядити в дорогу капелянів цієї дивізії ландскнехтів, рука знемощілого Шептицького не піднялася вже до благословення. Його охоче виручив у цьому тодішній ректор уніатської духовної семінарії і майбутній митрополит Йосиф Сліпий.

Прогітлерівська діяльність багатьох уніатських священиків не обмежувалась вербуванням у ряди яничарів. Вони ще допомогали німцям полювати на молодь та вивозити її на німецьку каторгу, вони збирали продукти й одяг для гітлерівських розбійників. Водночас вони підтримували тісний зв'язок з бандитською УПА і подавали значну допомогу її харцизам, заплямованим, як і їх німецькі господарі, кров'ю багатьох тисяч замордованих жінок і дітей.

Досить згадати, що з 32 гітлерівських делегатур у Львівській області, 15 були очолені уніатськими священиками. Звичайно, ці делегатури були в той же час агентурами кривавого Бандери.

«ІЗ ГЛИБИН ВОЗЗВАХ...»

Трагедія Шептицького починається з хвилини, коли він зрозумів, що уніатська церква, ставши на послуги ненависній цілому світові гітлерівській Німеччині та її націоналістичній агентурі, втратила в масах будьякий моральний кредит. Злий дух, що його так легкодушно випустив честолюбний граф, загрожував поглинути не тільки плоди його понад 50-річної праці, але й... його самого.

Він знав уже, що дні фашистської Німеччини злічені і що тягар, який він узяв на себе та свою церкву, ставши підсобником Гітлера, мусить скінчитися катастрофою, з якої унія вже не підніметься, як не підніметься більше й її берлінський протектор.

Правда, був час, коли Шептицький намагався напоумити «фюрера»: він писав до нього благальні листи, в яких закликав його створити, на благо Німеччини, принаймні видимість якогось українського Манджоу-го.

Але Гітлер затуляв вуха. Він категорично відмовлявся пустити націоналістичних гелотів та їх уніатських жерців далі свого порога.

Граф переконався, що всі його замки, так довго і з таким трудом будовані, були тільки будинками з карт. Союз з німецьким фашизмом не тільки не дав йому бажаної слави й панування над душами багатоміліонного Сходу, але й знищив усі мости, які б дали Шептицькому та його церкві можливість втекти з зачумленого фашистського острова.

Перед очима Шептицького гестаповці та їх жовто-блакитні помічники вбивали сотні тисяч невинних людей, серед них і безпомічних немовлят. Аристократичні нерви графа не витримували млосного смороду з безлічі спалюваних людських тіл, що вдирався з вітром у найглухіші завулки Львова.

Водночас митрополит дізнається про нечувані звірства, чинені його вихованцями з ОУН і УПА, цими галицькими «левами Альказару», які, проте, більш нагадували шакалів і гієн, ніж імпозантного короля пустині...

І ось Шептицький намагається реабілітувати себе, — якщо вже не перед сучасниками, то принаймні перед історією. Він вирішує рятувати рештки і без того сумнівного престижу уніатської церкви.

Граф щораз частіше виступає з докорами на адресу бандерівців, він публично констатує, що «в багатьох громадах живуть люди, душі і руки яких заплямовані невинно пролитою кров'ю ближніх». Та на жаль автор цих слів не міг або не хотів зрозуміти, що ці люди були його учнями, і що проповідувана ним стільки років ідея людоненависництва і «фізичної екстермінації міліонів людських екзистенцій» не могла дати інших результатів...

Ще далі йде Шептицький у посланні, оголошеному наприкінці 1942 року, де цитує такі рядки з Давидових псалмів:

«Рана душі вбивці смердить та гниє в його живучому й ходячому ще по світу трупі. Він вибрав прокляття і прокляття впало на нього... Дні його будуть короткі, хтось інший забере його маєток, діти його стануть сиротами, а жінка його вдовою».

Але більшість уніатського духівництва, деморалізованого спілкою з німецьким дияволом і бандерівським вельзевулом, не хотіла слухати розсудливого голосу свого митрополита. Хворий, одряхлілий граф констатує свою остаточну поразку: його підлеглі щораз явніше бойкотують скликувані ним собори, вони щораз сміливіше саботують розпорядження ще недавно такого популярного «князя» уніатської церкви...

Наближався кінець.

ОСТАННІ КРОКИ

Немічний Шептицький почував себе самотнім. Він не довіряв уже своїм найближчим співробітникам — Йосифові Сліпому та управителеві луцької уніатської епархії Миколі Чарнецькому, людям, кар'єра яких була виключно заслугою графа...

Липень 1944 року. Червона Армія звільняє Львів. Дотеперішні покровителі уніатської церкви — розбійники спід знаку диявольської свастики — тікають що є сили в ногах на захід, назустріч своїй загибелі.

Довго думав думу покинутий усіма своїми вчорашніми звеличниками митрополит. І достроково скликає архієпархіальний собор. На ньому він виступає з промовою, яка була його лебединою піснею. Він називає по імені криваві злочини бандерівської зграї і закликає присутніх до лояльності що до радянської влади.

Проте, як і треба було чекати, знаючи деякі методи Ватикана, на цих словах пісня Шептицького обірвалася... Він вмирає таємничою смертю, яка багато в чому нагадує трагічний кінець Івана Наумовича.

Більшість уніатського духівництва не прийняла до відома прощальних слів свого митрополита. Більше того, наступник Андрія Шептицького Йосиф Сліпий подбав про те, щоб промова покійного не дійшла до вірних, поклавши її в архів митрополичої канцелярії...

Зате таємнича рука знову почала розповсюджувати по церквах брошуру, позначену ініціалами О. Й. С.

Значна частина уніатського духівництва, вірна принципові своїх батьків, Потія і Терлецького, «завжди проти народу», бере активну участь у кривавій, каїновій роботі бандерівських шибайголов, допомагаючи їм безпосереднім співробітництвом: постачанням бандам харчів, одягу, грошей, ховаючи харцизів від справедливої кари в парафіальних будинках і церквах і навіть — в мурах митрополичого палацу.

Уніатська церква народилася 350 років тому в атмосфері зради. — В цій самій атмосфері вона сьогодні вмирає. Прокляття ганебного минулого йшло за нею через усю її історію, прокляття багатьох поколінь українського народу висить над нею, як невблаганий вирок.

Радянська держава не втручається в релігійні почуття і переконання своїх громадян. Сталінська Конституція гарантує

їм цілковиту свободу сумління. Але ж свобода сумління, це не є свобода вбивства, грабунку і шкідництва. Ті служителі уніатської церкви, які служать фашистським богам і далі ведуть війну проти власного народу, це не священики. Це — розбійники, які носять рясу лише тому, що під нею легше сховати ніж.

350 років унії — це 350 років Голгофи західної гілки українського народу. Ця Голгофа скінчилася з визволенням Західної України Червоною Армією, з встановленням на ній радянської влади. Наша земля перестала бути предметом торгів, інтриг та підступів іноземних загарбників, і більше не повторяться тут ні погроми української людності, влаштовані єзуїтами та їх посібниками — уніатами, ні кривавий терор, що його застосував колись до народу уніатський інквізитор, Йосафат Кунцевич.

Дякуючи радянській владі, дякуючи Сталінській Конституції, нащадки тих, що колись боролися і терпіли за православну віру, мають сьогодні нічим і ніким необмежену можливість повернутися до віри предків. Немає вже такої ворожої сили, яка була б спроможна роз'єднати об'єднаний український народ, немає такої сили, яка б могла перешкодити віруючим українцям виправити вікову кривду, вікове насильство над людським сумлінням.

Папський Рим та його уніатсько-єзуїтські ставленики вписали себе кривавими літерами в книгу буття нашого народу. Диким терором та підступами вони приневолювали наших предків приймати чужу й осоружну їм віру, яка служила інтересам ворогів нашого народу. Цією вірою була унія.

Ми були свідками загибелі ворогів українського народу. Ця сама доля чекає, неминуче чекає й дітище цих ворогів — унію.

Інакше бути не може, бо на нашій українській землі перемогла правда.

Редактор Нечаева.

Владимир Росович — ЧТО ТАКОЕ УНИЯ

(на украинском языке)

БГ 00096. Зам. 1774. 2¾ друк. арк. Автор. арк. 2½.
Підписано до друку 7 II 1946 р. Ціна 3 крб. Тираж 10.000.

2-а друкарня Львівського управління в справах поліграфії та видавництв, Львів, Спартака, 4.

Ціна 3 карб.